

DOI: 10.31866/2616-745X.16.2025.344698

УДК 341.238:341.231]:329.73(477)"18/19"

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ІДЕЯ ПРАВА НА САМОВИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ РУСІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Ластовський Валерій Васильович^{1а},

Дудар Світлана Костянтинівна^{2б}

¹ Доктор історичних наук, професор,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8900-5569>,

e-mail: lastov@ukr.net,

^а Київський національний університет культури і мистецтв,

вул. Є. Коновальця, 36, Київ, Україна, 01133

² Кандидатка юридичних наук,

доцентка кафедри теорії та історії права,

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6902-766X>,

e-mail: Dudar_law@ukr.net,

^б Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

вул. Володимирська, 64/13, Київ, Україна, 01601

Для цитування:

Ластовський, В.В. та Дудар, С.К., 2025. Міжнародно-правова ідея права на самовизначення в українському національному русі кінця ХІХ – початку ХХ ст. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 16, с.101-114. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.16.2025.344698>.

Метою дослідження є аналіз розвитку ідей і теоретичних уявлень українських політичних діячів та політичних партій у питанні реалізації міжнародно-правової ідеї права на самовизначення народів і націй. Вперше ця ідея почала обговорюватися в українському політичному просторі у 1890-х роках. Фактично в цей час сформувалися дві різні концепції обґрунтування права народів і націй на самовизначення: Ю. Бачинський у праці «Україна irredenta» (1895) виходив із суто соціалістичних та марксистських позицій і спирався на «економічний добробут» як основу розвитку народу, а М. Міхновський у праці «Самостійна Україна» (1900) – із концепції природного права і теорії суспільного договору,

використовуючи при цьому правові та історичні аргументи. В подальшому зі створенням нових політичних партій та поглибленням кризових явищ у Російській та Австро-Угорській імперіях ці дві концепції склали правову та соціально-економічну основу їхніх політичних програм. Крім того, представники українського національного руху у своїх ідеях спиралися ще й на історичний досвід українського народу. Яскравим прикладом популістичного використання ідеї права нації і народу на самовизначення у досягненні своїх політичних цілей слід вважати діяльність РСДРП, котра мала свої осередки на українських землях. Натомість державницьким використанням ідеї права нації і народу на самовизначення слід вважати діяльність РУП, а згодом – Української демократично-хліборобської партії (УДХП). Методологія дослідження базується на загальних наукових методах логіки, об'єктивності та системності. Крім того, в основі дослідження були використані також принцип історизму та порівняльний метод. За їх допомогою вдалося з'ясувати особливості міжнародно-правових ідей, що були викладені в політичних програмах та публікаціях діячів українського національного руху кінця XIX – початку XX століття. Висновки дослідження засвідчують, що формування ідеї права на самовизначення та її політичне втілення відбувалося в українському політичному просторі як під впливом міжнародних процесів і створення незалежних держав у Європі в XIX столітті, так і під впливом розвитку українського національного руху і кризових явищ у Російській та Австро-Угорській імперій.

Ключові слова: теорія міжнародних відносин; міжнародно-правова ідея; право народів і націй на самовизначення; Юліан Бачинський; Микола Міхновський; український національний рух; політична партія.

Вступ

Поняття права народів і націй на самовизначення остаточно було сформовано лише у XX столітті на основі практичного політичного досвіду Першої та Другої світових воєн, а як колективне право третього покоління прав людини було закріплене у 1945 році у Статуті ООН, Міжнародних пактах про права людини, деклараціях Генеральної Асамблеї ООН та ін. До цього ж часу, починаючи від XVIII століття, ідея самовизначення народу пройшла через низку етапів дискусій та обговорень на різних рівнях філософського, правового та політичного осмислення та була реалізована у XIX столітті у практиці створення національних держав у Європі. Зрештою, на-

прикінці XIX століття ця ідея почала опановувати й український політичний простір.

Кінець XIX – початок XX століття для українського суспільства став періодом, коли в його середовищі були окреслені достатньо чіткі політичні ідеї, пов'язані із виникненням та майбутнім розвитком політичних партій, формуванням українців як політичної нації, створенням власної національної держави. В умовах панування на українських землях тодішніх Російської та Австро-Угорської імперій ці ідеї суперечили самим основам (ідеологічним та політичним) їх існування. Проте процеси становлення національної ідеї на той час вже панували серед значної частини української культурної та політичної еліти. Хоча остання, зрозуміло, могла займатися політичною діяльністю лише таємно. Саме в цей період створюється ціла низка політичних партій і таємних організацій, котрі починають обговорювати майбутнє українських земель та українського народу. В результаті українські політичні діячі змушені були для обґрунтування своїх ідей звертатися не лише до української політичної спадщини попередніх часів, але й до реалій, пов'язаних із розпадом імперій та встановленням національними державами міжнародних відносин у Європі, до уявлень у світовому науковому середовищі щодо міжнародних та політичних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Розвиток ідей та поглядів учасників українського національного руху кінця XIX – початку XX століття неодноразово досліджувався вітчизняними вченими, особливо у 1990–2000-х роках. Зокрема, на цю тему звертали увагу І. Гирич (2014), В. Голобуцький та В. Кулик (1996), Г. Єфіменко (2013), М. Кармазіна (1998), А. Круглашов (2000), В. Ластовський (2024) та ін. Водночас окремі її аспекти ще потребують додаткового вивчення, зокрема це стосується й еволюції поглядів на розвиток політичних ідей, що базувалися на міжнародному досвіді становлення національних держав. Одним із таких важливих питань залишається більш детальний аналіз обґрунтування в політичних програмах ідеї права на самовизначення народів і націй.

Формулювання цілей статті

Основною метою публікації є виявлення особливостей процесу формування міжнародно-правових ідей та аналіз їх змісту в політичних програмах та публікаціях діячів українського національного руху кінця XIX – початку XX століття.

Виклад основного матеріалу дослідження

Міжнародно-правові ідеї почали проникати в український суспільно-політичний простір ще від початку XIX століття, на що, безумовно, впливали всі політичні процеси і війни в Європі, починаючи від Французької буржуаз-

ної революції. Їх зачатки ми вже бачимо у програмних документах Кирило-Мефодіївського товариства (Ластовський, 2024; 2025). Проте після його розгрому російською владою вони залишилися маловідомими для наступних поколінь. Лише у 1880–1890-х роках (зокрема, у 1893 році до них звертаються учасники Братства тарасівців) вони знову стають частиною політичного і культурного дискурсу. Саме тоді одним із головних, яке широко почало обговорюватися і ставало частиною політичних програм, стало питання щодо права народів в цілому, і українського зокрема, на самовизначення.

Новий етап розповсюдження політичних ідей на українських землях розпочався ще у 1870-х роках на Галичині, що була під владою Австро-Угорської імперії. І в ці ж роки до їх поширення та розвитку долучається також Михайло Драгоманов (1841–1895), котрий був змушений емігрувати до Женеви із Києва за свої погляди. Власне тоді ж завдяки йому розгортається і полеміка в українському еміграційному політичному просторі із приводу національного характеру українців та можливого політичного майбутнього українських земель. Звісно, для цього дискутантами використовувалися і аргументи, що спиралися на правові ідеї, сформульовані і реалізовані у процесі європейських революцій. Хоча, з іншого боку, письменник та історик, ідеолог народовців-українофілів Галичини Володимир Барвінський (1850–1883), навпаки, наполягав на тому, що «Русь-Україна вже в першій половині XVII віку, отже, більше як о 100 літ уперед, розпочинає це велике діло всесвітньої культури» (Драгоманов, 1991, с.331).

Проте дискусії 1870–1880-х років були достатньо розмитими. Питання про право на самовизначення в тодішній українській політичній думці не набуло чіткості. Однією із суперечливих постатей у цьому був М. Драгоманов. І це чи не найкраще підкреслив І. Лисяк-Рудницький (1919–1984): «Теоретична засада Драгоманова – нехить до державности як такої та фальшиве розуміння свободи – була причиною, чому він не дооцінював значення національної держави, як конче потрібної гарантії національної свободи» (Лисяк-Рудницький, 1994, с.365).

Чи не вперше міжнародно-правова ідея самовизначення народів і націй була винесена в український публічний політичний простір у 1893 році таємним Братством тарасівців (до якого увійшли такі майбутні відомі політичні діячі, як Валеріан Боржковський, Микола Міхновський, Володимир Шемет та ін.) у їх програмі «Profession de foi молодих українців»: «Ми стоїмо за повну автономію у всіх народів... Кожен нарід може розвиватись і дійти до добробу-

ту, до свідомості тільки лишаючися на рідному ґрунті...» (Міхновський, 2015, с.419-420). І далі наголошувалося: «Скоро Україна добуде сю волю». Хоча не можна не визнати, що на той момент у цій програмі зазначене право на самовизначення не було виразним і чітким. Вочевидь на це, як і на позицію багатьох інших українських діячів цього періоду, впливала відсутність на території України, що була під контролем Російської імперії, організованих політичних об'єднань – партій із чіткими політичними програмами.

Хоч перша українська партія і заявила про своє існування дещо раніше від Братства тарасівців – у 1890 році у Львові, на території Австро-Угорської імперії, вона все ж таки фактично і не ставила собі за мету досягнення навіть такого розмитого формулювання, яке було у Братства. Це була Русько-Українська радикальна партія (РУРП), організаторами якої виступили такі політичні діячі, як В'ячеслав Будзиновський, Євген Левицький, Михайло Павлик, Іван Франко та ін.

Ця організація в цьому питанні виявилася ще менш радикальною. У своїй програмі, опублікованій в газеті «Народ» 15 жовтня 1890 року, найбільше, про що йшлося, то тільки про те, що «в справах політичних хочемо повної волі особи, слова, сходин і товариств, печаті і сумління, забезпечена кожній одиниці, без різниці пола, як найповнішого впливу на рішанє всіх питань політичного житя; автономії громад, повітів, крайів, у справах, котрі тільки їйх дотикають; уділення кождому народови можности як найповнішого розвою культурного» (Програма Руско-української радикальної партії, б.д.). Те ж саме можемо стверджувати і стосовно тих політичних структур, які утворилися в Галичині вже після розколу РУРП. При цьому не можна не відзначити пізнішу думку Ю. Бачинського (2003, с.124), що насправді ці політичні партії все ж таки були першими, перед якими стояв «ідеал політичної самостійності українського народу».

Для подальшого політико-правового обґрунтування, відображення та відстоювання в українському політичному просторі ідеї права на самовизначення неоціненне значення мали праці Юліана Бачинського (1870–1940) «Україна irredenta» та Миколи Міхновського (1873–1924) «Самостійна Україна». І в цих двох працях прослідковуються два різні підходи до обґрунтування права народів і націй на самовизначення. Якщо Ю. Бачинський виходив із соціалістичних та марксистських позицій і спирався на «економічний добробут» як основу розвитку народу, то М. Міхновський фактично виходив із концепції природного права, теорії суспільного договору та обґрунтовував право українського народу на повстання (збройну боротьбу) за самостійність і національну незалежність, відштовхувався від міжнародно-правових документів (Переяславської угоди, рішень Гаазької конференції).

Ю. Бачинський (2003, с.58) опублікував свою роботу у 1895 році. В ній, наголошуючи на праві «самостійності українського народу», він як спирався на міжнародний та іноземний досвід, так відштовхувався і від історичного досвіду «українства». З однієї сторони, Ю. Бачинський (2003, с.63) зазначав, що ця ідея була живою ще «з давніх літ» (можливо, він так вважав під впливом думок В. Барвінського). З іншої ж, він не міг не звернутися, як і М. Драгоманов, до практики становлення національних держав у Європі, особливо в XIX столітті: «Постання нових народностей і нових народних держав, а розклад старих різнонародних держав на кілька держав, та вже одна-народних, се ж справа, що появилася в нашім столітті на порядку денному загальносвітового життя і не сходить з нього ще дотепер». Водночас, слідуючи за марксистською ідеологією, політик пов'язував можливості самовизначення українського народу із падінням двох імперій – Російської та Австро-Угорської, що, зі свого боку, стане можливим завдяки появі нових суспільних класів – буржуазії та пролетаріату – і формуванню відповідних «економічно-суспільних відносин» (Бачинський, 2003, с.69-71).

Публікація М. Міхновського, високоосвіченого і досвідченого правника, з'явилася у 1900 році і була безпосередньо пов'язана зі створенням Революційної Української Партії (РУП) у Харкові. На відміну від В. Бачинського, М. Міхновський (2015, с.170) здійснив теоретико-правове обґрунтування права української нації на політичне самовизначення, основою для його ідей служить думка про правові основи її існування. Тому він і вказує, що «коли в українській державі відібрано бути державою, то поодинокі члени колишньої республіки позбулися всіх елементарних політичних прав людини». Адже існуючі закони в імперії нівелюють елементарні особисті та колективні права українців – такі як право свободи особистості, право совісті, культурні права ті ін., системно їх порушують. «Законами російської імперії зневажається право совісти, погорджується право свободи особистої, гнобиться навіть недоторканість тіла», а «Царський закон з 17 травня 1876 року наложив заборону на саму мову спадкоємців Переяславської конституції і вона вигнана зі школи й суду, церкви й адміністрації» (Міхновський, 2015, с.170). Ще одним важливим моментом позиції М. Міхновського, чим він докорінно відрізнявся від інших політичних діячів, стало наголошення ним на необхідності і невідворотності силового відстоювання права на самовизначення. Історичні підстави цього він вбачає у всіх попередніх подіях, пов'язаних із «боротьбою націй»: «Ті з'явища – се уружені повстання зневолених

націй проти націй-гнобителів. На наших очах відбулися криваві повстання вірмен, критян-греків, кубанців і нарешті бурів». І далі: «...всесвітове національне питання вже достигло, хоч і далеко стоїть від необхідного, дійсного та справедливого розв'язання. Проте шлях до розв'язання єдино можливий, певний і хосенний показали нації, що вже повстали проти чужого панування, у якій би формі політичного верховенства воно не виявилось, і сей шлях єсть противний Гаазькій конференції» (Міхновський, 2015, с.166).

Звісно, як відомо, рішення Гаазької конференції, яка проходила у травні–липні 1899 року, були спрямовані на врегулювання міжнародних відносин у період міждержавних конфліктів. Однак для М. Міхновського (2015, с.173) цей момент звернувся вочевидь тому, що він протиставив її рішенням силу національних збройних повстань, які, зрозуміло, не можна передбачити і які руйнують існуючі політичні імперські системи. Питання саме такого сценарію у нього є однозначним: «Потреба боротьби впливає з факту нашого національного існування».

Одразу зазначимо, що ідеї М. Міхновського не зустріли достатньо широкої підтримки в українському політичному просторі. Головним чином із-за більшої популярності соціалістичних ідей.

Вже на початку ХХ століття кризова ситуація в Російській імперії все більше поглиблювалася, а водночас розвивався як політичний, так і культурно-національний рух. У 1900 році (неофіційно – у 1899 р.) виникає РУП, тоді ж проходить у Полтаві підпільне «Шевченківське свято», і тоді ж створюється Українська соціалістична партія (УСП), у 1902 році – Українська народна партія (УНП), у 1903–1904 роках – Українська демократична партія (УДП), Українська соціал-демократична спілка (УСДС) (Голобуцький та Кулик, 1996). Одним із найбільших проявів розвитку культурно-національного руху стало відкриття у 1903 році у Полтаві пам'ятника українському письменнику Івану Котляревському, що перетворилося фактично на подію загальнонаціонального масштабу, в котрій брали участь політичні та культурні діячі різних поколінь із різних кінців України.

Важливим є те, що тією чи іншою мірою учасниками цих заходів обговорювалося майбутнє України, у т. ч. і право на самовизначення нації відповідно до вже оприлюднених позицій М. Драгоманова, Ю. Бачинського, М. Міхновського та ін.

Подальші події, пов'язані із революційними процесами в Російській імперії 1905–1907 років, призвели до активізації діяльності українських політичних партій, їх розширення, створення нових організацій та вироблення нових стратегій діяльності і, зрозуміло, звернення до теми права на самовизначення, передовсім для українського народу.

Найбільш послідовно радикальні ідеї М. Міхновського відстоювалися в УНП. В її програмі підтверджувалася «самостійність і суверенність Соборної України» (Журавський, 1992, с.41), очевидно, що виходячи із природного принципу права на самовизначення. Крім того, не можна не відзначити, що ідеї самовизначення на основі природного права розвивали також Лонгин Цегельський (1875–1950) у відомій праці «Русь-Україна і Московщина-Росія» (1901; 1916) та Степан Рудницький (1877–1937) у своїй брошурі «Чому ми хочемо самостійної України?» (1916), підписаній псевдонімом «Ш. Левенко».

В інших політичних проектах ще від початку XX століття почали переважати соціалістичні та марксистські ідеї. Серед них чи не єдиною партією, у програмі якої достатньо широко розглядалася ідея права на самовизначення, стала Українська соціал-демократична робітничка партія (УСДРП), в котру у 1905 році була переформатована колишня РУП. Тепер ця партія вже повністю ідеологічно переходить на соціалістично-марксистські позиції. Провідну роль в її діяльності відіграють Д. Антонович, В. Винниченко, Б. Мартос, Н. Порш, С. Петлюра та ін. У своїй програмі партія зазначила два пункти, що вона ставила за мету в міжнародному форматі: 1) «права кожної нації на культурне і політичне самоопределення», 2) «вирішувати питання про війну і мир має право тільки народне представництво, а міжнародні конфлікти (сутички) – третейський суд» (Журавський, 1992, с.9). Додатково обґрунтування права на самовизначення містилося також у §6 «Резолюція з національного питання» (Журавський, 1992, с.12). Проте все ж таки тоді партією не ставилося питання про радикальну реалізацію права на самовизначення, наголошуючи лише на автономії. Основою для цього, зрозуміло, були насамперед соціалістично-марксистські позиції, відповідно до яких головними ворогами народу і робітничого класу оголошувалися буржуазія та капіталісти.

Взагалі проголошення права на самовизначення політичними партіями та діячами не було особливо винятковим після революційних подій 1905 року в Російській імперії. Наприклад, Українська партія соціалістів-революціонерів (УПСР), створена у 1906 році, також у своїй програмі наголошувала на праві «кожної нації на самовизначення, себто на найширшу політичну волю, якою є повна суверенність нації» (Журавський, 1992, с.17).

Важливо відзначити і ще один момент, що стосувався вже політичної платформи Російської соціал-демократичної робітничої партії (РСДРП), котра мала свої осередки й на території України, а у своєму складі ще й представників українського народу. Ще у 1903 році, орієнтуючись на потребу

зміни влади в Російській імперії і намагаючись використати для цього національні рухи, вона проголосила у своїй програмі «право на самовизначення за усіма націями, що входять до складу держави» (Єфіменко, 2013, с.302). Але розуміння цього права мало дуже своєрідний характер. Виходячи із марксистської міжнародно-правової теорії, Володимир Ленін (1870–1924) роз'яснював його наступним чином: «Соціал-демократія, як партія пролетаріату, ставить своїм позитивним і головним завданням сприяння самовизначенню не народів і націй, а пролетаріату в кожній національності. Ми повинні завжди і безумовно прагнути до найтіснішого об'єднання пролетаріату усіх націй» (Єфіменко, 2013, с.302). Тобто насправді якраз сама ідея права на самовизначення народів і націй заперечувалася, хоч і проголошувалася.

Лише у 1913–1914 роках В. Ленін, а з ним і РСДРП задля ширшого залучення прихильників змушені були змінити попередні думки, наголошуючи на самовизначенні націй як на політичному акті аж до утворення незалежної держави. З цього приводу не можна не зауважити думку сучасного дослідника Г. Єфіменка (2013, с.303), що «визнання більшовиками «права на відокремлення» не означало бодай нейтрального ставлення до можливості його втілення в життя».

Падіння самодержавного політичного режиму Російської імперії не особливо великі зміни внесло в політичні проекти українських партій. В деяких випадках під самовизначенням цілком усвідомлено малася на увазі автономія, а не незалежність. До таких, наприклад, належала Українська партія соціалістів-федералістів (УПСФ), що утворилася аж у червні 1917 року (Журавський, 1992, с.29).

І лише події, пов'язані із державним переворотом у Петрограді восени 1917 року та подальшим вторгненням вже радянської Росії на українські землі, змусили значну частину політиків змінити і свої підходи до розуміння права на самовизначення. Особливість полягає в тому, що, не змінюючи власну соціалістичну ідеологію, вони почали відстоювати ідею повної незалежності України, як це, наприклад, зробила у своїй програмі Українська партія самостійників-соціалістів (УПСС) (Журавський, 1992, с.56).

Висновки

Таким чином, можна стверджувати, що формування ідеї права на самовизначення та її політичне втілення відбувалося в українському політичному просторі як під впливом міжнародних процесів і створення незалежних держав у Європі в XIX столітті, так і під впливом розвитку українського національного руху і кризових явищ у Російській та Австро-Угорській імперіях. Головним чином розвивалися два основних напрями, основою для яких по-

служили теорія природного права, що з'явилася у Європі ще у ХVІІ-ХVІІІ століттях, та соціалістичні ідеї і у більш вузькому форматі марксистська теорія. На теорію природного права спирався, зокрема, М. Міхновський, соціалістичні та марксистські ідеї використовувалися М. Драгомановим, Ю. Бачинським та ін. Найбільш радикальними у відстоюванні права на самовизначення були М. Міхновський та його послідовники. При цьому представники українського національного руху спиралися ще й на історичний досвід українського народу, наголошуючи на несправедливих умовах його існування на цей момент.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

Бачинський, Ю., 1895. *Україна Irredenta (по поводу еміграції): суспільно-політичний скіп*. Львів: З друкарні Інституту Ставропігійського.

Бачинський, Ю., 2003. *Україна irredenta*. 3-тє вид. Київ: Основні цінності.

Гирич, І., 2014. *Українські інтелектуали і політична окремішність (середина ХІХ – початок ХХ ст.)*. Київ: Український письменник.

Голобуцький, О. та Кулик, В., 1996. *Український політичний рух на Наддніпрянщині кінця ХІХ – початку ХХ століття: дослідження*. Київ: Смолоскип.

Драгоманов, М., 1991. *Вибране. ... мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні*. Київ: Либідь.

Єфіменко, Г., 2013. Еволюція української радянської державності. В: В.А. Смолій, ред. *Відносини держави, суспільства і особи під час створення радянського ладу в Україні (1917–1938 рр.)*. Київ: Інститут історії України, с.298-489.

Журавський, В.С. упоряд., 1992. *Багатопартійна українська держава на початку 20 ст.: програмні документи перших українських політичних партій*. Київ: Пошук.

Кармазіна, М., 1998. *Ідея державності в українській політичній думці (кінець ХІХ- початок ХХ століття)*. Київ: Інститут політичних та етнонаціональних досліджень Національної академії наук України.

Круглашов, А.М., 2000. *Драма інтелектуала : політичні ідеї Михайла Драгоманова*. 2-е вид. Чернівці: Прут.

Ластовський, В.В., 2024. Еволюція уявлень про міжнародні відносини в українському політичному просторі (друга половина ХVІІ – початок ХХ ст.). *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, [e-journal] 13, с.34-45. <https://doi.org/10.31866/2616-745X.13.2024.306855>

Ластовський, В.В., 2025. Теоретичні уявлення про міжнародні відносини учасників Кирило-Мефодіївського товариства («Книга буття українського

- народу»). *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, [e-journal] 15, с.6-17. <https://doi.org/10.31866/2616-745X.15.2025.334290>
- Лисяк-Рудницький, І., 1994. *Історичні есе*. Київ: Основи. Т. 1.
- Міхновський, М., 1900. *Самостійна Україна: промова*. Львів: видає Е. Косевич. З «Друкарні Удільової».
- Міхновський, М., 2015. *Суспільно-політичні твори*. Київ: Смолоскип.
- Програма Руско-української радикальної партії. [Народ. 1890. 15 жовтня], б.д. *Zbruc*. [online] Доступно: <<https://zbruc.eu/node/42575>> [Дата звернення 20 серпня 2025].
- Рудницький, С.Л., 1916. *Чому ми хочемо самостійної України?* Накладом видавництва.
- Цегельський, Л., 1901. *Русь-Україна і Московщина*. Львів: Просвіта.
- Цегельський, Л., 1916. *Русь-Україна а Московщина-Росія*. 2-ге вид. Царгород: З Друкарні Союза Визволення України.

REFERENCES

- Bachynskyi, Yu., 1895. *Ukraina Irredenta (po povodu emihratsii): suspilno-politychnyi skip* [Ukraine Irredenta (on the subject of emigration): a socio-political essay]. Lviv: Z drukarni Instytutu Stavropihiiskoho.
- Bachynskyi, Yu., 2003. *Ukraina irredenta* [Ukraine irredenta]. 3rd ed. Kyiv: Osnovni tsinnosti.
- Drahomanov, M., 1991. *Vybrane. ... mii zadum zlozhyty ocherk istorii tsyvilizatsii na Ukraini* [Selected works. ... my idea is to write an essay on the history of civilization in Ukraine]. Kyiv: Lybid.
- Holobutskyi, O. and Kulyk, V., 1996. *Ukrainskyi politychnyi rukh na Naddnyprianshchyni kintsia XIX – pochatku XX stolittia: doslidzhennia* [Ukrainian political movement in the Dnieper region of the late 19th – early 20th centuries: a study]. Kyiv: Smoloskyp.
- Hyrych, I., 2014. *Ukrainski intelektualy i politychna okremishnist (seredyna XIX – pochatok XX st.)* [Ukrainian intellectuals and political separateness (mid-19th – early 20th centuries)]. Kyiv: Ukrainskyi pysmennyk.
- Karmazina, M., 1998. *Ideia derzhavnosti v ukrainskii politychnii dumtsi (kinets XIX-pochatok XX stolittia)* [The idea of statehood in Ukrainian political thought (late 19th – early 20th century)]. Kyiv: Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine.
- Kruhlov, A.M., 2000. *Drama intelektuala: politychni idei Mykhaila Drahomanova* [The Drama of an Intellectual: Political Ideas of Mykhailo Drahomanov]. 2nd ed. Chernivtsi: Prut.
- Lastovskyi, V.V., 2024. *Evoliutsiia uiavlen pro mizhnarodni vidnosyny v ukrainskomu politychnomu prostori (druha polovyna XVII – pochatok XX st.)*

- [The Evolution of International Relations Conceptions in the Ukrainian Political Space (the Second Half of the 17th – the Beginning of the 20th Century)]. *International Relations: Theory and Practical Aspects*, [e-journal] 13, pp.34-45. <https://doi.org/10.31866/2616-745X.13.2024.306855>
- Lastovskyi, V.V., 2025. Teoretychni uiavlennia pro mizhnarodni vidnosyny uchastykiv Kyrylo-Mefodiivskoho tovarystva ("Knyha buttia ukrainskoho narodu") [Theoretical ideas about international relations of the Cyril-Methodian society members ("Book of being of the ukrainian people")]. *International Relations: Theory and Practical Aspects*, [e-journal] 15, pp.6-17. <https://doi.org/10.31866/2616-745X.15.2025.334290>
- Lysiak-Rudnytskyi, I., 1994. *Istorychni ese* [Historical essays]. Kyiv: Osnovy. Vol. 1.
- Mikhnovskiy, M., 1900. *Samostiina Ukraina: promova* [Independent Ukraine: speech]. Lviv: vydaie E. Kosevych. Z "Drukarni Udilovoi".
- Mikhnovskiy, M., 2015. *Suspilno-politychni tvory* [Social and Political Works]. Kyiv: Smoloskyp.
- Prohrama Rusko-ukrainskoi radykalnoi partii. [Narod. 1890. 15 zhovtnia] [Program of the Russian-Ukrainian Radical Party. [People's 1890. October 15]], n.d. *Zbruc*. [online] Available at: <<https://zbruc.eu/node/42575>> [Accessed 20 August 2025].
- Rudnytskyi, S.L., 1916. *Chomu my khochemo samostiinoi Ukrainy?* [Why do we want an independent Ukraine?]. Nakladom vydavnytstva.
- Tsehelskyi, L., 1901. *Rus-Ukraina i Moskovshchyna* [Rus'-Ukraine and Muscovy]. Lviv: Prosvita.
- Tsehelskyi, L., 1916. *Rus-Ukraina a Moskovshchyna-Rosiia* [Rus'-Ukraine and Muscovy-Russia]. 2nd ed. Tsarhorod: Z Drukarni Soiuzu Vyzvolennia Ukrainy.
- Yefimenko, H., 2013. *Evoliutsiia ukrainskoi radianskoi derzhavnosti* [The Evolution of Ukrainian Soviet Statehood]. In: V.A. Smolii, ed. *Vidnosyny derzhavy, suspilstva i osoby pid chas stvorennia radianskoho ladu v Ukraini (1917–1938 rr.)* [Relations between the State, Society and the Individual during the Creation of the Soviet System in Ukraine (1917–1938)]. Kyiv: Institute of History of Ukraine, pp.298-489.
- Zhuravskiy, V.S. comp., 1992. *Bahatopartiina ukrainska derzhava na pochatku 20 st.: prohamni dokumenty pershykh ukrainskykh politychnykh partii* [Multi-party Ukrainian State at the Beginning of the 20th Century: Program Documents of the First Ukrainian Political Parties]. Kyiv: Poshuk.

Надійшла: 22.08.2025; Прийнята: 26.09.2025;
Стаття була вперше опублікована онлайн: 28.11.2025

INTERNATIONAL LEGAL IDEA OF THE SELF-DETERMINATION RIGHT IN UKRAINIAN NATIONAL MOVEMENT OF THE LATE 19TH – EARLY 20TH CENTURIES

Valerii Lastovskyi^{1a},
Svitlana Dudar^{2b}

¹ Doctor of Historical Sciences, Professor,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8900-5569>,
e-mail: lastov@ukr.net,

^a Kyiv National University of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine,

² PhD in Law, Associate Professor,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6902-766X>,
e-mail: Dudar_law@ukr.net,

^b Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, 01133

The main objective of this study is to analyse the development of ideas and theoretical concepts of Ukrainian political figures and parties on the issue of implementing the international legal idea of the right to self-determination of peoples and nations. This idea first began to be discussed in the Ukrainian political space in the 1890s. In fact, at this time, two different concepts of grounding the right of peoples and nations to self-determination were formed. In his work “Ukraine irredenta” (1895), Yu. Bachynskyi took into use purely socialist and Marxist positions, relying on the “economic well-being” as a basis for the development of the people; M. Mikhnovskyi in his work “Independent Ukraine” (1900) actually proceeded from the concept of natural law and the theory of the social contract, at the same time, applying legal and historical arguments. Later, with the creation of new political parties, as well as the deepening of crisis phenomena in the Russian and Austro-Hungarian empires, these two concepts formed a legal and socio-economic basis of their political programmes. Additionally, representatives of the Ukrainian national movement also relied on the historical experience of the Ukrainian people in their ideas. A bright example of the populist use of the idea of the right of the nation and people to self-determination in achieving their political goals should be considered the activities of the RSDLP, which had its centres on Ukrainian lands. On the other hand, the activities of the RUP, and later the Ukrainian Democratic Khlyboroby Party (UDHP), should be considered the governmental use of the idea of the right of the nation and people to self-determination. The methodology of

this research is based on general scientific methods of logic, objectivity and systematicity. In addition, a principle of historicism and a comparative method are also applied in this study. With their help, it is possible to clarify peculiarities of international legal ideas that were set forth in political programmes and publications of figures of the Ukrainian national movement of the late 19th – early 20th centuries. The conclusions of this article demonstrate that the formation of the idea of the right to self-determination and its political implementation took place in the Ukrainian political space both under the influence of international processes and creation of independent states in Europe in the 19th century, as well as under the influence of the development of the Ukrainian national movement and crisis phenomena in the Russian and Austro-Hungarian empires.

Key words: theory of international relations; international legal idea; right of peoples and nations to self-determination; Julian Bachynskyi; Mykola Mikhnovskyi; Ukrainian national movement; political party.

